

GEORG PHILIPP TELEMANN

14. 3. 1681 – 25. 6. 1767

„Piš pro každý nástroj jen co proti srsti není, hráči pak ti hrají s gustem, ty máš potěšení.“

(G. P. Telemann)

Georg Philipp Telemann byl jednou z nejvšestrannějších uměleckých osobností své doby. Byl okouzující osobností bystrého ducha a podmanivého společenského šarmu, v té době nejhranějším skladatelem, zbožňovaným od obecnstva stejně v Německu jako v Paříži. Jeho dílo, podmanivé krásou inspirace a nadání, je přímo zázračné svým množstvím i rozsahem, mistrovstvím a hlubinou ducha. Prostě *„hudebník nad všechnu chválu povznesený“*, jak o něm říká jeho současník, slavný Johann Mattheson. Telemannovo dílo obsahuje prakticky všechny žánry své doby a pro svou neuvěřitelnou obsáhlou nebylo v plné šíři zhodnoceno.

Byl nazýván pravý „galant-homme“. Představoval typ šťastného umělce, u něhož se zdravé muzikantství spojuje s jemným, avšak pronikavým intelektem. Nad ostatní dobové skladatele vynikal šíří vzdělání; hovořil několika jazyky a byl i literárně činný. Pokud jde o stylové znaky jeho děl, byl značně přizpůsobivý. Dovedl se také přizpůsobit vývoji dobové módy. Orientuje se na široké kruhy posluchačstva z měšťanských vrstev, organizuje pro ně nové formy koncertního života, komponuje hudbu dostupnou amatérům, ale současně náročně formující jejich vkus, vydává ji časopiseckým tiskem, využívá své inteligence i osobního šarmu, aby si zajistil na svou dobu mimořádnou společenskou nezávislost a tím podmínky pro svobodnější orientaci svého umění.

Romain Rolland o něm jednou napsal, že je *„závanem čerstvého vzduchu“* v německé hudbě. Tento čerstvý vzduch totiž vane hlavně jeho instrumentální hudbou, která je určena převážně pro amatéry k domácímu muzicírování. Tím, že napsal a vydal mnoho hudby, která není technicky příliš náročná, ale přitom je plná živosti a vynikajících nápadů, Telemann akceleroval proces významných stylových změn, který vyústil v předklasicistní hudební sloh. Např. jeho trubkový koncert, v současné době jedna z nejoblíbenějších skladeb tohoto autora, je psán perfektní „vivaldiiovskou italštinou“ – zejména v rychlých částech. Úvodní arioso je jednou z nejkrásnějších melodií baroka a představuje prolnutí a vzájemné působení vokální a instrumentální inspirace, příznačné pro přechod od baroka ke klasicismu.

Jako všichni skladatelé osmnáctého století byl Telemann především praktik, který ovládal nejen taje skladatelského řemesla, nýbrž také uměl hrát na všechny hudební nástroje. Mezi prvními nástroji, na které se naučil hrát už v dětství (prý dříve než poznal noty), byla zobcová flétna. Věnoval jí pak – v různých údobích života – veliké množství skladeb sólistických, využíval ji v nevšedních

nástrojových kombinacích v komorní hudbě, originálně ji konfrontoval s lidským hlasem v kantátách a obohacoval jejím témbrem často zvuk svého orchestru.

Georg Philipp Telemann pocházel z měšťanské vzdělané rodiny. Otec i děd byli luteránskými pastory, on sám od mládí okouzloval hudebním i jazykovým nadáním. V roce 1701 se dal zapsat na lipskou univerzitu (studoval zde právní vědu), ale úspěchy jeho chrámových kantát způsobily, že studium ukončil a zůstal nadále věrný pouze hudbě. V skladbě byl samoukem, kompoziční technice se učil opisováním skladeb jiných autorů. Ve 12 letech složil svou první operu, k níž postupem času připojil desítky dalších. Dochováno jich je pouze 7, mezi nimi vyniká komická opera *Trpělivý Sokrates* (1721) a intermezzo *Pimpinone* (1725).

Telemann byl mimořádně plodný autor. Celkový rozsah jeho díla není dosud znám, ale odhaduje se zhruba ke dvěma tisícům titulů. Psal s virtuózní lehkostí, rád se pouštěl do experimentování, ve kterém objevoval zajímavá řešení v oblasti harmonie, formy a instrumentace. Jeho neklidný a vynalézavý duch hledal neustále nové podněty. S obzvláštní zálibou Telemann studoval a napodoboval hudbu jiných národů. Komponoval stejně dobře ve francouzském, italském i tzv. galantním slohu, přitahovala jej však také lidová hudba polská a moravská (nazývá ji „hanakische Musik“). O svém setkání s polským a moravským folklórem vypráví: „Člověk by nevěřil, jak zázračné nápady ukáží tihle dudáci a houslisti, když fantazírují, zatím co si tanečníci odpočívají. Při dobré pozornosti by se tu dalo za pár dní nasbírat myšlenek pro celý život. Zkrátka v této hudbě vězí přemíra dobrého, je třeba s tím jen umět zacházet. Po nějakém čase jsem napsal na ten způsob různé koncerty a tria, které jsem se střídajícími se Adagii a Allegry přioděl trochu do italského kabátu.“ S polskou lidovou hudbou se seznámil během pobytu na zámku v Sorau ve Slezsku, kde působil ve službách hraběte Erdmanna II. von Promnitz (1705). Hrabě byl veliký milovník francouzské hudby a okázalých dvorních ceremoniálů, a proto důležitou povinností nového kapelníka bylo komponovat francouzské ouvertury a tance ve stylu Lullyho. V té době složil několik skladeb právě na polské motivy. Hudba ho okouzila svou spontánností, bohatstvím a originalitou. Její „barbarská krása“ mu učarovala na celý život. Vše si zapisoval a pak ve stylizované podobě využíval ve své tvorbě.

Svou tvorbou byl skladatel spjat skoro výlučně s německými městy a rezidencemi – s operou v Lipsku, kde také založil Collegium musicum, k němuž patřilo až 40 členů a které později řídil Johann Sebastian Bach. S Bachem ho pojilo blízké přátelství, jeho synu byl dokonce kmotrem. Pro lipskou operu napsal přes dvacet skladeb, bohužel nedochovaných. Dalším důležitým bodem byl rok 1708, kdy se Telemann usadil u dvora v Eisenachu. Pro orchestr, kterého si velmi cenil, počal komponovat veliké množství koncertů, ouvertur a komorních děl. Ale to už z něj byl velký obdivovatel francouzské hudby. Často dával přednost suitové formě koncertu před italským třídílným rozvrhem, který adoptovala většina severních Němců (včetně J. S. Bacha). V jeho koncertech prakticky není

žádné přísné schéma týkající se počtu vět, jejich vztahů, nebo struktury první věty. Vše je volné a tvořivé...

Telemann byl také spojován s hudebním životem ve Frankfurtu n. M., kde byl kapelníkem pěti chrámů, a Hamburkem, který za jeho působení zažil jednu ze svých slavných operních epoch. Zde v roce 1722 převzal řízení městské opery a veřejných koncertů. Prošel řadou kapelnických míst v šlechtických orchestrech. Roku 1737 podnikl na pozvání francouzských hudebníků osmiměsíční cestu do Paříže.

Vedle oper, kantát, koncertů, oratorií, baletů, motet a serenád zaujmou zejména sonáty – sólové a triové, z nichž každá nese svůj osobitý charakter a nástrojové obsazení. Byly vesměs psány, podle stylové praxe, pro kombinace melodických nástrojů s bassem continuum, tvořeným cembalem a basovým nástrojem. Jejich tempové kontrasty, střídání vět rychlých s hluboce procítěnými volnými, jsou jejich typickými znaky. Chránových kantát napsal přes 23 ročníků (pro každou neděli); dále desítky mší, pašijí aj. Ze světských kantát je dosud oblíbená parodistická *Schulmeister-Kantate* o nadměrném sebevědomí kantora skladatele a dramatická sólová kantáta *Ino*. Napsal také přes 100 orchestrálních suit (významná je *Musique de Table*, 1733).

Český muzikolog Milan Munclinger o Telemannovi říká: „*Pochopil jsem, proč tak získával a okouzloval všechny své současníky: jeho vztah ke světu, k lidem, k umění byl tak krásně čistý a opravdový, že musel být – jemu samotnému i jeho okolí – ustavičným zdrojem radosti.*“ Tatáž až dětsky přímá a průzračná radost vyzařuje i z každého tónu jeho hudby. Telemann vždy myslí na posluchače, kterého chce potěšit nebo dojmout, na hráče i na nástroje, pro které píše. Proto jeho hudba vždy skvěle a přirozeně zní, proto nás vždy lidsky hřeje. V tomto neokázalém humanismu asi nejspíše musíme hledat příčiny dnešní renesance Telemannovy hudby i záruky její trvanlivosti. Interpretace této hudby by neměla být v žádném případě přesným a strojovým tempem kontrapunktů, ale měla by mít spíše formu pružné společenské konverzace – někdy veselé, jindy vážné, ale nikdy ne naprogramované.

(Zpracovala: Lucie Lánová)